

НАЦІОНАЛЬНЕ
АГЕНТСТВО
ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти
МБФ “ Міжнародний фонд досліджень освітньої політики ”

Експертне оцінювання в акредитаційних процедурах: методики, практики, шляхи вдосконалення

Доповідач : член НАЗЯВО, д.е.н.,
професор Університету «КРОК»
Алькама Віктор Григорович

м. Київ

2 жовтня 2020 року

АКРЕДИТАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

Акредитація освітньої програми - це оцінювання якості освітньої програми та освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою на предмет відповідності стандарту вищої освіти, спроможності виконання вимог стандарту, а також досягнення заявлених у програмі результатів навчання відповідно до критеріїв оцінювання якості освітньої програми.

Освітня програма

Відповідно до ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти» від 18.12.19 р. у пункті 17 статті 1 ЗУ «Про вищу освіту»:

Освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма - єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій).

Освітня програма – це відкрита соціокультурна та інформаційно - технічна система розвитку особистості.

Якість вищої освіти та освітньої діяльності

Відповідно до пункту 23 статті 1 ЗУ «Про вищу освіту» від 16.07.19 р.:

Якість вищої освіти – відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг.

Відповідно до пункту 24 статті 1 ЗУ «Про вищу освіту» від 16.07.19 р.:

Якість освітньої діяльності – рівень організації освітнього процесу у закладі вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань.

Якість вищої освіти

Відповідно до ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти» від 18.12.19 р. у пункті 23 статті 1 ЗУ «Про вищу освіту»:

Якість вищої освіти – відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості.

Розуміння терміну «оцінювання ОП»

Оцінювання – це процес

Обговорення
плану оцінки

Збору та аналізу
доказів для
отримання
результатів

Поширення
результатів серед
визначених
аудиторій

З метою

Опису і
розуміння
предмету
оцінки

Висловлення
суджень,
пов'язаних із
рішенням

Встановлення
причинно-
наслідкових
зв'язків

Оцінити – це означає:

- зібрати повну, суттєву, достеменну і надійну інформацію про об'єкт оцінювання;
- проаналізувати, на скільки зібрана інформація відповідає сукупності критеріїв щодо визначених на початку або скоригованих у процесі цілей;
- для того, щоб дійти певного рішення.

Оцінювання програми

Оцінювання програми – визначення змін за результатами реалізації програми, задля того аби зрозуміти: чи були досягнуті заплановані результати; наскільки вірними були припущення щодо результатів програми; наскільки ефективними, результативними і стійкими є зміни.

Оцінювання програми може включати: оцінювання впливу, оцінювання процесу та оцінювання результатів.

Оцінювання процесу: доступ до послуг, їх якість, рівень задоволеності споживачів, підхід до управління.

Принципи оцінювання

Підсилення ОП

Допомога в
удосконаленні
ОП

Використання
різноманітних
підходів

Методи
оцінювання
повинні
включати низку
засобів,
спрямованих на
важливі питання

Процес
оцінювання
повинен бути
цілісним

Процес
оцінювання
повинен бути
контекстуальним

Розроблення
процесу
залучення
учасників

Учасники
програми
залучаються до
оцінювання

Заохочення до
гнучкості

Відсутність
жорстких
інструкцій

Створення
масштабності

Критерії для оцінювання цінності програм

Відповідність потребам клієнтів (реальних, потенційних)

Відповідність національним ідеям, ідеалам, соціальним цінностям

Відповідність встановленим стандартам і нормам

Перевага над альтернативними ОП

Досягнення цілей, які ставляться перед ОП

Використання різноманітних критеріїв (специфічних)

Складові об'єкту оцінювання

Освітній процес

Процеси забезпечення

Програми. Плани. Документи

Алгоритми і процедури

Факти і аргументи

Відображення тощо

Вимоги до інформації для оцінювання

Типи оцінювання

```
graph TD; A[Типи оцінювання] --> B[Оцінка, орієнтована на результат]; A --> C[Оцінка, орієнтована на виконання завдань]; A --> D[Оцінка, що передбачає активну участь і співробітництво зацікавлених сторін]; A --> E[Нецільова оцінка]; A --> F[Оцінка, базована на теорії]; A --> G[Оцінка, орієнтована на використання експертного досвіду];
```

Оцінка,
орієнтована на
результат

Оцінка, орієнтована
на виконання
завдань

Оцінка, що передбачає
активну участь і
співробітництво
зацікавлених сторін

Нецільова оцінка

Оцінка, базована на
теорії

Оцінка, орієнтована
на використання
експертного
досвіду

Використання оцінювання

Оцінювання для прийняття рішення

Коригування протягом реалізації

Апробація нової програми

Продовження, розширення, інституціоналізація програми

Вибір найкращої серед ідей

Скорочення або відмова від неї

Оцінювання як засіб вивчення організації

Ведення документації щодо історії програми

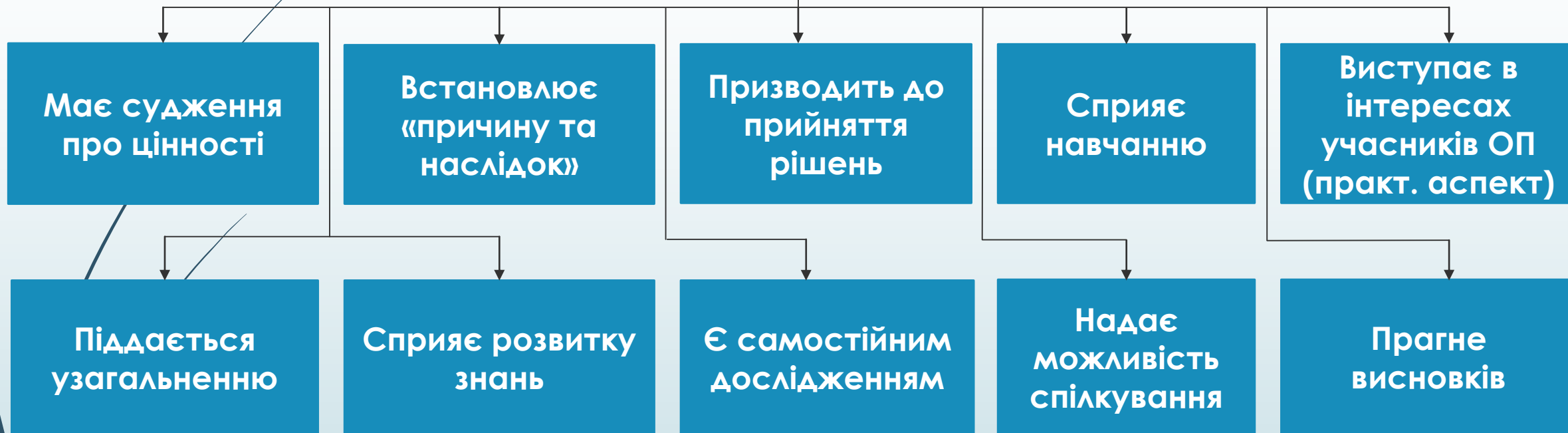
Підкреслення цілей програми, сильні та слабкі сторони

Зворотній зв'язок з партнерами

Розуміння впливу втручання

Звітність

Оцінювання ОП як академічне дослідження

Вимоги до «оцінювання програм»

Корисність

Бути корисним
і практичним

Точність

Бути технічно
адекватним

Ймовірність

Бути
реалістичним і
розсудливим

Відповідність

Закону і
моральним
нормам

Методика оцінювання

Методика – сукупність взаємопов'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь якої роботи;

Методика – певний алгоритм, процедура або “рецепт” проведення будь – яких доцільних дій;

Методика оцінювання – сукупність Критеріїв, принципів та прийомів збору інформації, її аналізу та формування суджень на його основі.

АКРЕДИТАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

МЕТОЮ АКРЕДИТАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

Є :

- ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ТА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЦІЄЇ ПРОГРАМОЮ ВИЗНАЧЕНИМ ПОЛОЖЕННЯМ ПРО АКРЕДИТАЦІЮ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ КРИТЕРІЯМ.
- ДОПОМОГА ЗАКЛАДАМ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ВИЗНАЧЕННІ СИЛЬНИХ І СЛАБКИХ СТОРІН ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ТА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЦІЄЮ ПРОГРАМОЮ.
- НАДАННЯ УСІМ ЗАІНТЕРЕСОВАНИМ СТОРОНАМ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЯКІСТЬ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ТА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ОСВІТНЬОЮ ПРОГРАМОЮ.
- ПОСИЛЕННЯ ДОВІРИ ДО ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.
- СПРИЯННЯ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.

АКРЕДИТАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

ОСОБЛИВІСТЮ НОВОЇ АКРЕДИТАЦІЙНОЇ ПРОЦЕДУРИ Є:

- АКРЕДИТАЦІЯ НЕ Є ПРОЦЕДУРОЮ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТУ, А ПРОЦЕСУ ПРОЄКТУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ОП. **ОЦІНЮЄМО ЯКІСТЬ ПОТЕНЦІАЛУ ОП НА ЕТАПАХ ГЕНЕЗИСУ ТА РОЗВИТКУ.**
- ОЦІНЮВАННЯ ОП ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ЗА 9 (10) КРИТЕРІЯМИ ТА ЗА 4 РІВНЯМИ ВІДПОВІДНОСТІ (F,E,B,A) НА ТРЬОХ ЕКСПЕРТНИХ РІВНЯХ.
- КРИТЕРІЇ АКРЕДИТАЦІЇ Є ШИРОКИМИ (РОЗМИТИМИ).
- АКРЕДИТАЦІЯ НЕ ПЕРЕДБАЧАЄ ПАПЕРОВИХ НОСІЇВ ІНФОРМАЦІЇ ЧИ ДОКУМЕНТІВ.

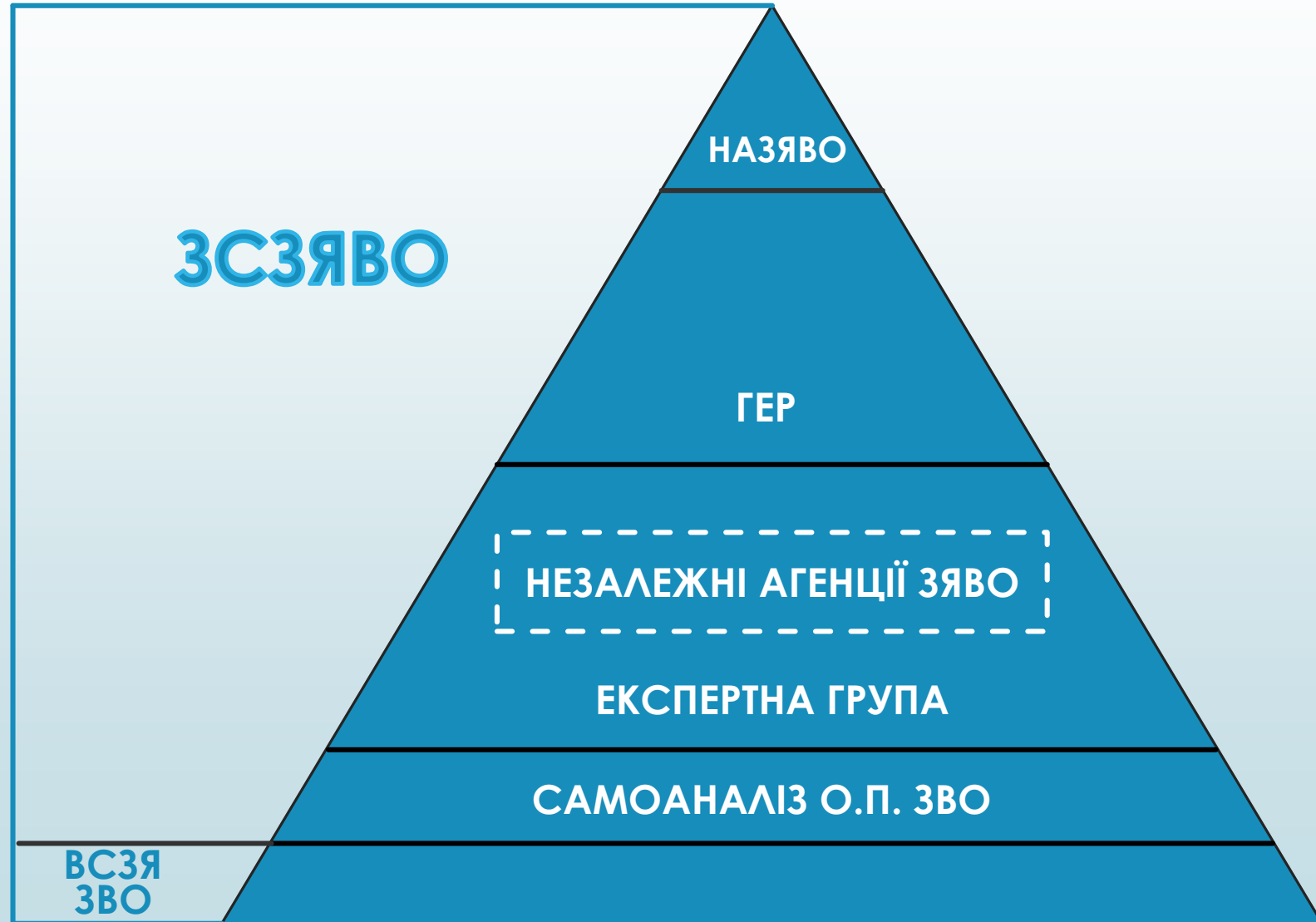
АКРЕДИТАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

ОСОБЛИВІСТЮ НОВОЇ АКРЕДИТАЦІЙНОЇ ПРОЦЕДУРИ Є:

- АКРЕДИТАЦІЯ Є КОМПЛЕКСОМ ПОСЛУГ, ЯКІ НАДАЮТЬСЯ ЗВО.
- **АКРЕДИТАЦІЯ Є КОНСУЛЬТАЦІЙНИМ ОЦІНЮВАННЯМ, А НЕ ПРОЦЕДУРОЮ РЕВІЗІЇ.**
- ПРОЦЕДУРА АКРЕДИТАЦІЇ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ПРОЗОРО І ПУБЛІЧНО.
- У МЕЖАХ ОДНІЄЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ НА ОДНОМУ РІВНІ ЗВО МОЖЕ ЗДІЙСНЮВАТИ ОДНОЧАСНО АКРЕДИТАЦІЮ ДВОХ І БІЛЬШЕ ОП.

Рівні оцінювання освітньої програми

Система забезпечення якості ВО та ОД

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ (ОП)

Проектування та
цілі ОП

Людські ресурси

Контрольні заходи,
оцінювання та
академічна
доброчесність

Структура та зміст
ОП

Прозорість та
публічність

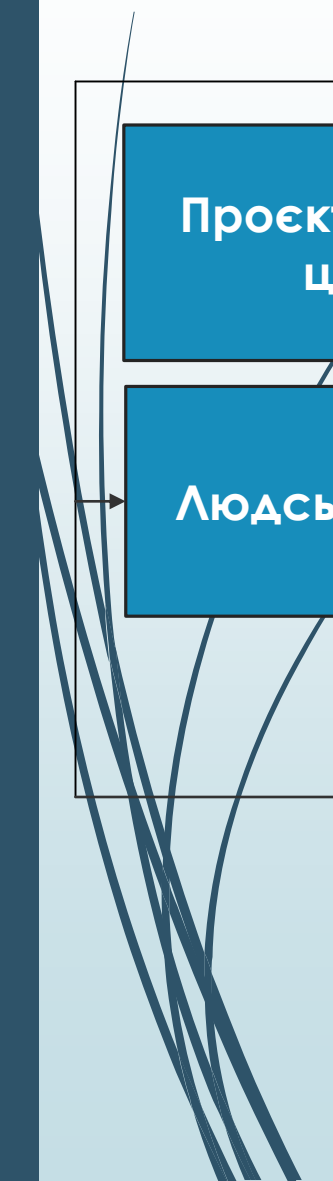
Доступ до ОП та
визнання результатів
навчання

Освітнє
середовище та
матеріальні ресурси

Навчання і
викладання за ОП

ВЗЯОП

Навчання через
дослідження

Шкала оцінювання за рівнями відповідності критеріям

РІВЕНЬ ВІДПОВІДНОСТІ	ТВЕРДЖЕННЯ ПРО ВІДПОВІДНІСТЬ КРИТЕРІЮ	ТВЕРДЖЕННЯ ПРО НЕДОЛІКИ У КОНТЕКСТІ КРИТЕРІЮ
A	Повна відповідність або інноваційний / взірцевий характер	Недоліки відсутні
B	Загалом відповідність	Недоліки, що не є суттєвими
E	Загалом (часткова) невідповідність	Недоліки, що можуть бути усунуті в однорічний строк
F	Невідповідність	Недоліки, що не можуть бути усунуті в однорічний строк або недоліки, що мають фундаментальний характер

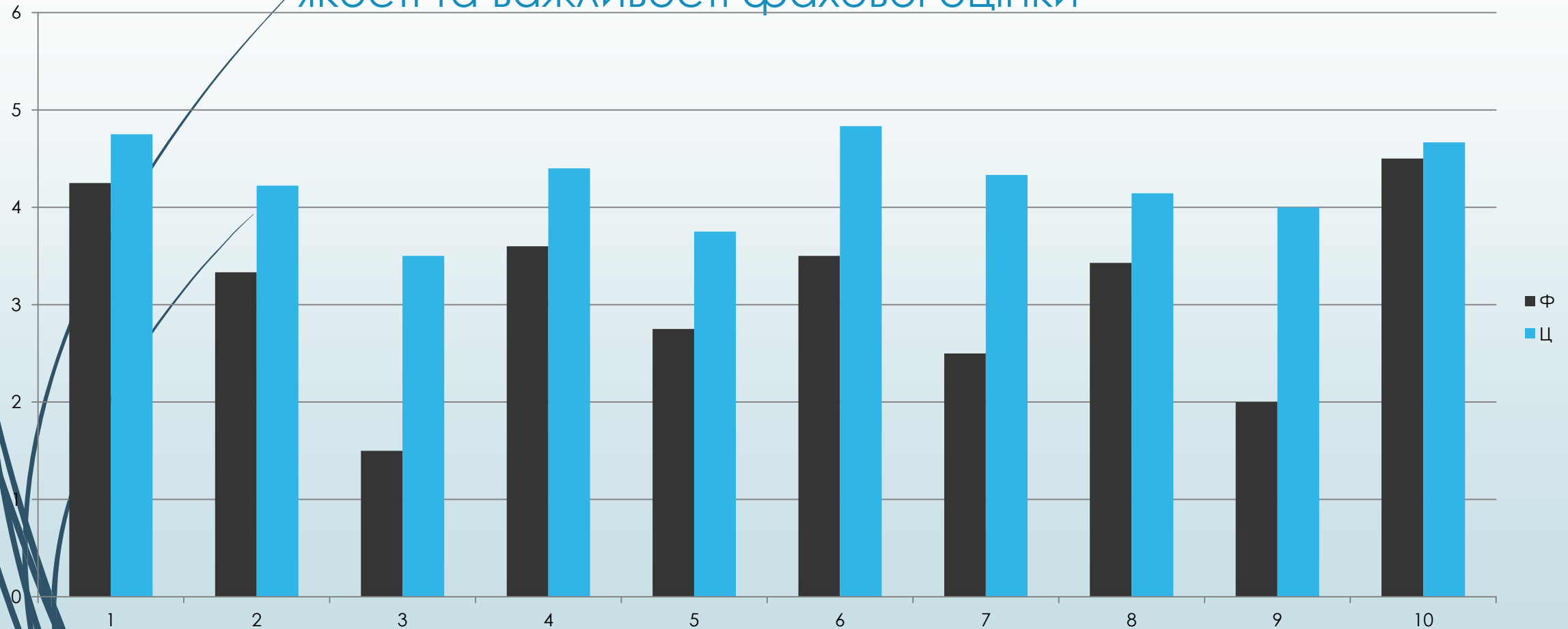
Методичні постулати в оцінюванні

- ✓ **За структурою кожен Критерій є сукупністю підкритеріїв, що стосуються різних аспектів тієї чи іншої теми оцінювання.**
- ✓ **Саме підкритерії є нормативними твердженнями на відповідність яким оцінюється ОП.**
- ✓ **Експерти мають визначити певний рівень відповідності щодо певного Критерію в цілому, а не щодо окремих підкритеріїв.**
- ✓ **Судження про рівень відповідності певному Критерію експерти виносять, беручи до уваги всю цілісність встановлених релевантних фактів та їх контексту (ГП).**
- ✓ **У той час, як у межах Критерію певні підкритерії можуть бути більш вагомими ніж інші, жоден з них окремо не може мати вирішального впливу.**

Методичне забезпечення гаранта ОП

- **Методична база самооцінювання та методичний пакет експерта**
- **Нормативна база ЗВО щодо системи управління якістю освіти та освітньої діяльності**
- **Зміст документів щодо експертного оцінювання в акредитаційних справах за спеціальністю**
- **Наявні (часто повторювані) помилки конструювання, реалізації та модифікації ОП**
- **Генезис, сучасний стан та перспективи розвитку аналогічних та прототипних ОП**
- **Існуючі проблемні місця аналогічних ОП інших ЗВО, причини їх виникнення та можливі шляхи їх розв'язання**

Вага критеріїв акредитації за результатами синтетичного оцінювання членами ГЕР їх значущості в забезпеченні якості та важливості фахової оцінки

Складові проблеми оцінювання ГЕР

- ✓ Відсутність єдиної політики ГЕР щодо оцінювання якості ОП.
- ✓ Наявність у окремих ГЕР власних пріоритетних для оцінювання критеріїв.
- ✓ Наявні підходи до оцінювання окремих критеріїв: не враховують ступінь значущості їх підкритеріїв для забезпечення якості ОП.
- ✓ Відсутній системний підхід до оцінювання якості освітньої програми та процесів її реалізації.

Складові проблеми оцінювання ГЕР

- ✓ Сприйняття оцінювання освітньої програми як функції контролю за діяльністю “польових” експертів.
- ✓ Обмеженість часу роботи експерта, невисока його мотивація до проведення експертизи та недостатня оптимізація процесу оцінювання.
- ✓ Зорієнтованість оцінювання на “драматичне” зниження оцінок.
- ✓ Суб'єктивізм та традиціоналізм оцінювання перенесені зі “старої” системи акредитації.

Складові проблеми оцінювання ГЕР

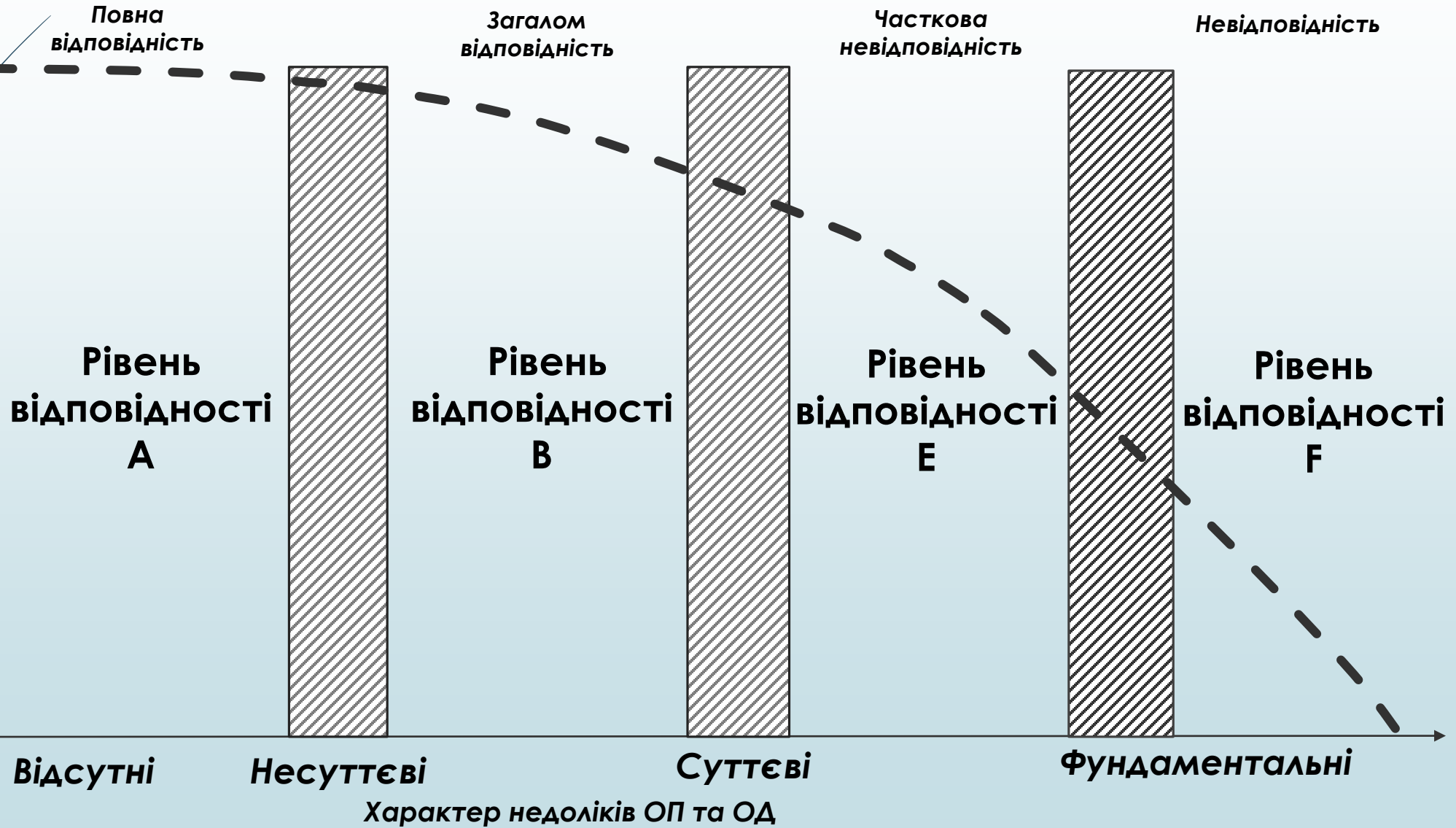
- ✓ Відсутність збалансованої ієрархії цінностей у окремих ГЕР в системі критеріїв (підкритеріїв) оцінювання якості освітньої програми.
- ✓ Недостатнє усвідомлення членами ГЕР рівня впливу конкретних недоліків різного характеру на якість освітньої програми.
- ✓ Наявність невизначеності при оцінюванні ступеня відповідності критерію в умовах відсутності чіткого розмежування характеру конкретних недоліків.

Складові проблеми оцінювання ГЕР

- ✓ Низький рівень усвідомлення ваги конкретного підкритерія при визначенні ступеня відповідності критерію.
- ✓ Відсутність узгодженої думки членів ГЕР щодо важливості фахової оцінки конкретного підкритерія.
- ✓ Недооцінка значущості критеріїв (підкритеріїв), які містять конструктивні чинники, спрямовані безпосередньо на забезпечення якості освітньої програми.

Вплив характеру недоліків на ступінь відповідності критерію

Ступінь відповідності критерію

Підходи в методології оцінювання ОП

Голістичний підхід – цілісний підхід до розгляду ОП.

Голістичний підхід означає, що судження про рівень відповідності певному Критерію експерти виносять, беручи до уваги всю цілісність встановлених релевантних фактів та їх контексту. У межах критерію певні підкритерії можуть бути більш вагомими, ніж інші, жоден з них окремо не може мати вирішального впливу.

Підходи в методології оцінювання ОП

Розсудливість – здатність мислити, міркувати, діяти правильно й розумно.

Розсудовість у застосуванні критеріїв. Опис кожного з рівнів відповідності неможливо подати із “арифметичною” точністю. Саме експерти мають визначити, чи у певному конкретному випадку виявлені недоліки в їх цілісності “не є суттєвими” або ж “є фундаментальними”, чи можна виправити їх у межах одного року тощо.

Чинники які враховуються при оцінюванні

1. Принципи поваги до автономії ЗВО.
2. Урахування контексту та позицій стейкхолдерів.
3. Відносний вплив різних виявлених недоліків на відповідний аспект якості ОП.
4. Підхід, орієнтований на вдосконалення.

Орієнтованість на вдосконалення

Підхід, орієнтований на вдосконалення – втілюється в тому, що метою акредитації є не лише збирання достовірної інформації про якість ОП та її реалізації, але також надання ЗВО порад із її покращення. Виявлені під час акредитації недоліки (слабкі сторони) є приводом для реакції з боку ЗВО. Визначаючи недоліки обґрунтовують певний рівень відповідності, експерти мають зважити, чи свідомий ЗВО цієї проблеми? чи має він реалістичний план її вирішення? Чи він дотримується та спроможний дотримуватись цього плану?

Консенсуальність - узгодженість сторін з усіх істотних умов

Очікується, що експерти, які беруть участь в експертизі, приймають рішення через обговорення, консенсусом в атмосфері, яка є сприятливою до відвертої дискусії та пошуку спільних рішень.

Доказовість в оцінюванні ОП

Доказовість – це логіка викладу й аргументація висунутих положень.

Судження експертів щодо відповідності Критеріям мають бути розумними та аргументованими, а також базуватися на конкретних доказах, що були отримані в ході акредитаційної експертизи. Такими доказами можуть бути документи, свідчення осіб, а також інформація, здобута з відкритих джерел.

Врахування динаміки при оцінюванні ОП

Динаміка змін та розвитку освітніх програм.

Під час аналізу відповідності певним критеріям експертна група має врахувати динаміку змін та розвитку ОП в період до проведення акредитації і на основі цієї динаміки, з урахуванням інших відомостей, здобутих під час експертизи, зробити висновок щодо спроможності ЗВО забезпечити дотримання певного критерію у майбутньому.

Сильні сторони методики експертного оцінювання в акредитаційних процедурах

1. Наявність нормативної бази для оцінювання якості освітніх програм.
2. Запровадження та адаптація методології, методик та алгоритмів оцінювання ОП.
3. Прийняття принципів формування та діяльності освітянського експертного середовища.
4. Створення профілю компетентностей експерта та розробка і реалізація методики вербовки, оцінки і відбору експертів різних рівнів оцінювання.

Сильні сторони методики експертного оцінювання в акредитаційних процедурах

5. Наявність методичних порад до створення на рівні ЗВО системи забезпечення якості освіти та освітньої діяльності.

6. Надання ЗВО методичних рекомендації щодо розробки системи забезпечення академічної доброчесності.

7. Реалізація НА численних тренінгів, семінарів, вебінарів та інших заходів з питань методики експертного оцінювання.

8. Створення в організаційній структурі секретаріату НА служби відповідальної за організаційно-методичний супровід акредитації ОП.

Слабкі сторони методики експертного оцінювання в акредитаційних процедурах

1. Відсутність систематизованої актуальної та узгодженої нормативно-правової бази експертного оцінювання.
2. Узагальненість окремих методичних положень щодо експертного оцінювання окремих процесів реалізації ОП та їх складових.
3. Недостатнє використання в процесі оцінювання сучасних методів та методик збору, обробки та аналізу інформації.
4. Методика відбору експертів ґрунтувалась на оцінці професійного досвіду та досягнень минулого, який формувався в іншому середовищі.

Слабкі сторони методики експертного оцінювання в акредитаційних процедурах

5. Методика самооцінювання сформована у вигляді «Порадника» містить окремі достатньо масивні та неоднозначні для сприйняття запитання.

6. Наявна методика оцінювання не є достатньо ефективною в умовах несформованої ВСЗЯ ЗВО та культури якості і доброчесності.

7. Не систематизовано приклади успішної та хибної практики застосування окремих методичних положень.

8. Існує певна методична невизначеність в питаннях рейтингування недоліків ОП (особливо з урахуванням впливу учасників програми та фактору часу).

9. Відсутні чіткі та зрозумілі методичні положення щодо оцінки впливу на якість менеджменту ЗВО починаючи з ГОП.

Сильні моменти практики експертного оцінювання

1. Запроваджена та адаптована в умовах карантинних обмежень нова система експертного оцінювання.
2. Сформовано експертне середовище з визначеними європейськими принципами його діяльності.
3. Запроваджено інститут розвитку компетентностей експертів щодо реалізації нового підходу до оцінювання ОП.
4. Запроваджено механізм публічної комунікації між ЗВО, експертами, членами GER та НА.
5. Наявний генезис галузевих політик оцінювання якості освітніх програм.
6. Дієва інформаційна підтримка та супутній сервіс процедур експертного оцінювання.

Слабкі сторони практики експертного оцінювання

1. Основним об'єктом оцінювання є переважно не реальна ОП, а її формалізований образ.
2. Відображення учасників освітньої програми є другорядним об'єктом оцінювання та аналізу якості ОП.
3. В окремих акредитаційних справах відомості самооцінювання, звіт експертної групи та експертний висновок ГЕР не містить цілісного підходу до оцінювання.
4. Наявні акредитаційні справи в яких прослідковується домінування аксеологічного підходу до оцінювання освітньої програми над гнесеологічним.
5. В процесі оцінювання недостатньо враховуються еволюція ОП та оцінюється характер і динаміка її змін.

Слабкі сторони практики експертного оцінювання

6. В змісті звітів ЕГ, експертних висновках ГЕР наявні концептуальні протиріччя та певні неузгодженості між ними.

7. Проблемою формалізації результатів оцінювання є недостатня аналітичність, не обґрунтованість висновків та відсутність достатньої мотивації в запропонованих проєктах рішень.

8. Відсутня успішна практика оцінювання участі у проектуванні та реалізації ОП конструктивних стейкхолдерів.

Слабкі сторони практики експертного оцінювання

9. Відсутні практики оцінювання ролі неформальної та інформальної освіти в забезпеченні якості ОП.

10. Наявний достатньо формальний підхід до оцінювання практик забезпечення академічної доброчесності.

11. Окремі узагальнення та висновки експертів отримані в результаті оцінювання мають інформаційну невизначеність. Відповідальність за яку часто перекладається на ЗВО.

12. Існують практики переважно вибіркового оцінювання експертами складових ОП.

Шляхи вдосконалення експертного оцінювання

1. Формування нової культури якості та політики забезпечення якості ОП різних рівнів підготовки.
2. Започаткування традиції системного моніторингу явищ, процесів та їх відображень під час проектування, реалізації та оновлення ОП.
3. Створення та реалізація на рівні ЗВО алгоритмів та практики формування та об'єктивізації відомостей самооцінювання як найважливішого інструменту оцінювання та удосконалення ОП.
4. Нормативно-правове визначення місії, ролі та завдань Гаранта ОП в її створенні, реалізації та модифікуванні.

Шляхи вдосконалення експертного оцінювання

5. Розвиток методики оцінювання системи управління та внутрішньої системи забезпечення якості ВО та ОД ЗВО.
6. Впровадження практики оцінювання усіх учасників ОП та конструктивних стейкхолдерів.
7. Формування культури партнерського консультативного оцінювання.
8. Інформаційно-аналітична підтримка розвитку ВСЗЯ ВО та ОД ЗВО та систем академічної доброчесності.
9. Запровадження методик та практик цифровізації та інтелектуалізації процесу експертного оцінювання.
10. Створення постійно діючої системи розвитку компетентностей учасників експертного середовища.

Шляхи вдосконалення експертного оцінювання

11. Формування в експертному середовищі атмосфери партнерства, гармонізації інтересів його учасників.
12. НА запровадити стандарти на окремі процедури оцінювання розвитку ОП та діагностики ВСЗЯ ВО та ОД ЗВО.
13. Сформувати та адаптувати методика оцінювання процесу та процедур оновлення ОП.
14. Запровадити методи діагностики рівня досягнення здобувачами ПРН.
15. Узагальнювати та оприлюднювати успішні практики експертного оцінювання.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

Прошу питання та коментарі...